

Predare și traducere: două aspecte ale receptării limbii și literaturii române în Spania

Alberto Madrona Fernández

Când am primit amabila invitație de la organizatorii Simpozionului să particip la o întâlnire despre limba și literatura română, imediat m-am gândit la un subiect care ar putea să fie nu numai interesant pentru auditoriu ci, în același timp, să dea informații noi despre o realitate puțin cunoscută, cred, de către români, adică relația spaniolilor cu limba și literatura lor. Într-un anumit fel, am procedat invers decât se obișnuiește în aceste cazuri. De ce? De la bun început mi-a fost clar titlul comunicării (de obicei mi se pare unul dintre lucrurile cele mai dificile la orice conferință, cel de a o rezuma în câteva cuvinte), și m-am apucat de treabă. Dificultatea, însă, de data aceasta, n-a fost să dau un titlu articolului, ci lipsa de date concrete, cifre, cu care să lucrez.

După părerea mea, din păcate, societatea spaniolă nu prea cunoaște ce se petrece în România. N-au existat niciodată relații culturale strânse (așa cum s-a întâmplat cu alte țări, precum vom arăta puțin mai departe) și, de multe ori, nu considerăm România decât ca fiind o țară săracă, ce nu are mare lucru să ofere. În schimb, mulți români își părăsesc țara pentru a veni în Spania, astfel că în apropierea Madridului, de exemplu, au început să apară adevărate „orașe” românești. Așadar, trăim o nouă situație, care trebuie încadrată într-un context european unde, pe zi ce trece, stăpânirea mai multor limbi devine o necesitate și, ca o consecință firească, cunoașterea altor popoare și societăți.

Acum un an am publicat un mic articol în revista „Columna” a Lectoratului de Limba Română de la Universitatea din Turku¹ (Finlanda), încercând să prezint publicului larg, în general, importanța literaturii în cunoașterea unei culturi. Acolo, prezentam două opere literare românești de referință în secolul al XX-lea: *Calea Victoriei* de Cezar Petrescu și *Donna Alba* de Gib I. Mihăescu. Vorbind româna am avut marele noroc să citesc multe cărți care n-au fost traduse în spaniolă deloc, și acolo am aflat, spre surprinderea mea, o sursă nemaipomenită de imagini despre România pe care nici nu mi le închipuiam. Cum să nu fie așa când se scrie²: „Prin ușa băcăniilor cu aperitive, când se căsca să primească înlăuntru un client vânat de

¹ „Columna”, nr. 16, noiembrie 2002, Turku. Vreau să mulțumesc doamnei Marilena Aldea, lector de limba română la Universitatea din Turku, pentru amabilitatea de a-mi publica articolul în revistă și pentru prietenia care ne leagă.

² Cezar Petrescu, *Calea Victoriei*, ed. îngrijită, prefață și curriculum vitae de Teodor Vărgolici, București, Editura Gramar, 1999, p. 85-86.

ger, năvălea miros de pește și de cafea, de șuncă și de măsline, de costiță afumată și de portocale, mirosul băcăniilor din belșug îndopate cu toate trufandalele culese din toate unghiurile lumii. La Dragomir atârnau iepuri și fazani cu picuri de sânge înghețat în nări. Un coș de crevete. Un snop de banane. Castraveți verzi și struguri din Constantinopol. O langustă vie, ca o reclamă de vopsea roșie, mișcându-și mustățile uriașe. Și fructe bizare și aurite de tropice culcate delicat în sicriușe fine de papură pe căpătâi capitonat”.

Ca simplu cititor, cred că o astfel de descriere (având în vedere că acțiunea se petrece prin anii '30), m-ar împinge să mai citesc și să mai cunosc despre viața din epoca respectivă. Imaginea actuală de oraș sărac și lipsit de importanță a Bucureștiului parcă nu prea coincide cu fragmentul abia amintit, unde se spune că fructele ajungeau din toate colțurile lumii: e firesc să ne imaginăm că în spatele acestei contradicții trebuie să se ascundă o istorie fascinantă, pe care, din păcate, mulți spanioli nu o vor citi niciodată.

Pesimismul meu se bazează, totuși, pe datele pe care le-am obținut de-a lungul mai multor săptămâni, în timp ce scriam articolul. Excluză fiind, de la început, învățarea limbii române în licee, am trimis mesaje electronice la toate facultățile de filologie cu secția de limbi romanice, precum Santiago de Compostela (Galicia), Oviedo (Asturias), Salamanca (Castilia León), Madrid, Gerona (Catalonia) și Granada (Andalusia). Răspunsul³, cvasi unanim, a fost cutremurător: nu se predă româna (nici limbă, nici literatură, nici cultură sau civilizație), chiar dacă aceste subiecte (sau în câteva cazuri cu titluri încă mai specifice și atrăgătoare) apar pe programa analitică a facultății. Explicația e simplă: studenții nu se înscriu pentru că, în mod normal, nu se predă materia respectivă și nu există profesori suficient de pregătiți deoarece, de obicei, nu sunt studenți. Este un fel de cerc vicios. Doar la Salamanca situația este un pic mai bună deoarece se mai învață româna din când în când, însă nu în mod regulat, cum mi-a explicat domnul profesor Sánchez Miret. Așadar, singura facultate spaniolă de filologie unde se poate învăța cu adevărat limbă și literatură română este cea din Universitatea Complutense din Madrid. Acolo, de ani de zile, doamna profesoară Eugenia Popeangă se zbate pentru ca româna să capete locul pe care îl merită. La Complutense există catedre separate de spaniolă, franceză, italiană și o altă catedră sub numele de limbi romanice, unde se încadrează portugheza, catalana, galiciană și româna. Până în 1994, când eu mi-am luat diploma, româna exista ca materie obligatorie, însă doar în anul al V-lea de învățământ și cu puține ore pe săptămână. După reforma universitară din ultimii ani, astăzi există posibilitatea de a o învăța în mod aprofundat. Profesorul și, mai ales, prietenul Juanjo Ortega, cui îi datorez toate informațiile de mai jos, predă „Limba română I, II și III” (cursuri la care se și înscriu destui studenți de la

³ Mulțumesc doamnei Paloma Gracia din Granada, domnului Giovanni Albertocchi din Gerona și domnului Fernando Sánchez din Salamanca pentru mesajele și informațiile lor.

ziaristică, mulți dintre ei cu intenția de a solicita mai târziu o bursă în România). Pe de altă parte, doamna Popeangă se ocupă de cultură și literatură, predând „Mitologie populară și folclor românesc” și „Literatura românească și relația sa cu principalele literaturi europene”. Trebuie menționat aici și profesorul Lucía Megías, nevorbitor de română, care, totuși, a ales subiectul „Mari scriitori români”, dedicându-se lui Eminescu.

Firesc, acest nou impuls a fost rodnic în teze de doctorat: Juanjo Ortega, la sfârșitul anului trecut, cu un studiu despre Dinicu Golescu, eu însumi, în luna februarie, cu o lucrare despre Mihail Sadoveanu și, în curând, un alt coleg va prezenta teza lui despre Mateiu Caragiale. Fiecare dintre ele a însemnat și traducerea unei opere (*Note de călătorie*, *Baltagul* și, respectiv, *Craii de Curtea Veche*), încadrându-se într-un proiect mai vast între Universitatea Complutense și Editura Fundației Regale, cu scopul de a crea o colecție bilingvă a marilor clasici români. Vom vedea în viitor cum se concretizează această nemaipomenită inițiativă.

Ziceam, puțin mai sus, că sunt poate un pic pesimist; vorbind cu colegii mei italieni am aflat că în Italia, de exemplu, există cel puțin șase lectorate de limba română la Padova, Pisa, Roma, Torino, Udine și Veneția, aceeași situație fiind valabilă și pentru Franța. Bineînțeles, menținerea acestor legături a condus la publicarea dicționarilor, la organizarea simpozioanelor și congreselor și la schimburi culturale de tot felul, lucruri care nu s-au petrecut, cel puțin la acest nivel, între Spania și România. Putem aminti aici situația dicționarilor: în timp ce pentru franceză și italiană s-a lucrat în acest domeniu în ultima vreme, apărând pe piață opere de calitate, spaniola continuă să aibă ca referință *Dicționarul român-spaniol*, publicat în anul 1979 la Editura științifică și pedagogică.

În cazul limbii spaniole totul rămâne la nivel personal și depinde mai mult de interesul pe care îl depune fiecare. De pildă, am tradus câteva povestiri românești alese de către profesorul Coman Lupu de la Universitatea din București, și, în acest an, trebuie să apară în Spania un volum bilingv.

Mai există în țara mea o a două posibilitate pentru cei doritori să învețe limba română fără să frecventeze sălile de curs ale universității. Și anume, Escuela Oficial de Lenguas (Școala Oficială de Limbi), instituție care s-a născut prin anii '70 ca alternativă mai puțin costisitoare la învățarea limbilor. Orașele cele mai mari au măcar un sediu și de multe ori fiecare cartier al orașului are propria sa școală, oferind engleză, franceză, germană și italiană. Cazul limbii române este un pic mai special și, din nou, Madridul apare ca singurul loc de referință. La sediul central al școlii, profesoara Ana Maria Diaconescu a început lecțiile în anul 1976, ajungând aici, după puțin timp, și José Damián González-Barros⁴. Așadar, anul trecut s-au împlinit 26 de ani de activitate, cu mare succes pentru o limbă considerată minoritară. Se fac două cicluri, cu un total de cinci

⁴ Rămân dator față de dragul prieten José Damián pentru toate informațiile furnizate despre E.O.I. și despre traduceri în spaniolă, cum se va vedea mai jos.

ani și un număr mediu de studenți de 100 pe an universitar. E frecvent, cum a și fost cazul meu la română, ca studenții universitari să-și completeze studiile de limbi la Școala Oficială.

Până aici, problema învățării limbii române este clară. Trebuie spus și că autoritățile orășenești, acolo unde s-au instalat mulți români, au început să se preocupe, cât de cât, de soarta copiilor care se duc la școală. În acest context, vara trecută s-a organizat la Madrid un curs intensiv de 40 de ore pentru profesori din învățământul preuniversitar (predat de către doamna Popeangă și domnul Ortega de la Universitatea Complutense) cu scopul de a le furniza minime cunoștințe de limbă și cultură românească, pentru a avea posibilitatea de a se apropia mai mult de elevii români. Puțin timp după, Guvernul regional din Madrid i-a mai solicitat din nou pentru un alt curs, de data aceasta cu un conținut mai vast, despre civilizație, istorie, obiceiuri, familie etc., curs la care a participat și doamna profesoară Doina Popa - Liseanu de la Universitatea la distanță (UNED) din Madrid.

În ceea ce privește al doilea aspect al titlului conferinței, adică traducerea operelor românești în spaniolă, situația este la fel de tristă, dacă nu mai mult. Nu există o tradiție, după traducătorul Joaquín Garrigós nu există nici măcar interesul, care să faciliteze lucrurile. José Damián González a avut deosebita amabilitate să-mi trimită o listă cu cărțile despre care el, ca specialist în română, știe că au fost traduse (probabil mai sunt câteva volume, dar, totuși, credem că cifrele pe care le vom da sunt destul de evidente și ele). Dintr-un total de 32 de titluri, 18 aparțin anilor '90 (însă 11 dintre ele sunt opere ale lui Mircea Eliade și 3 ale lui Norman Manea). Nu rămân, așadar, decât 4 titluri traduse.

La sfârșitul anilor '90 s-a născut la Madrid Editura *Metáfora*, cu intenția de a pune la dispoziția publicului larg literatura din țările din Europa centrală și estică. În anul 2000 apărea, în traducerea domnului Garrigós, *El sobre negro (Plicul negru)* de Norman Manea. De atunci, tăcere. Eu însumi am scris editurii de mai multe ori oferind colaborarea mea ca traducător sau ca simplu cunoscător al limbii și culturii românești. Însă n-am primit niciodată nici un răspuns.

În ciuda acestei situații nu prea fericită, totuși, se fac mici pași înainte. La Târgul de cărți Bookarest 2003⁵ Spania a fost invitată de onoare prin prezența Institutului Cervantes, a cunoscuților scriitori spanioli și hispano-americani și a câtorva personalități de renume ale culturii spaniole. Printre acestea din urmă s-a numărat doamna Esperanza Moráis, directoarea Editurii *Metáfora*, precum și domnul Joaquín Garrigós care a tradus peste 20 de titluri românești în spaniolă.

⁵ *Observator cultural*, nr. 169, 20/26.05.2003 și *România literară*, nr. 20, 21/27.05.2003. Se poate citi un interesant interviu oferit de către doamna Juana Zlotescu-Simaru, directoarea Institutului Cervantes la București, referitor la prezența Spaniei în lumea culturală românească, printre altele.

Concluzia, deci, trebuie să fie una pozitivă. Este adevărat că nu putem vorbi, deocamdată, de o dezvoltare a limbii române în Spania, însă, se pare că, pe ici - pe colo, se mai fac eforturi și nu putem să sperăm decât într-o îmbunătățire.

Enseñanza y traducción : dos aspectos de la recepción de la lengua y literatura rumanas en España

El presente artículo pretende informar sobre la estado actual de la enseñanza del rumano en España, así como del poco interés que despierta en el mundo editorial la traducción al español de obras escritas en rumano. Por un lado, se analiza la situación universitaria, trágica, pues prácticamente no existe la posibilidad de especializarse en esta lengua. Se pasa revista asimismo a las posibilidades de estudio que ofrece la Escuela Oficial de Lenguas (E.O.I.), panorama que no difiere en nada del anterior. Finalmente, se presenta una breve estadística de las traducciones al español llevadas a cabo en los últimos años y se subraya que en la feria del libro Bookarest 2003 España ha sido la invitada de honor, hecho que probablemente ayudará a un mayor intercambio intelectual.